

Fædrelandsvennen

nytt i dag

13/2 - 93

5

«Olav ble frontkjemper mot sin vilje»

Reidar Jensen forteller søstrene Anlaug Ingebretsen (i sengen) og Birgit Brekka at deres bror ble tatt av tyskerne, før han havnet i russisk fangenskap.

Olav Ramse ble arrestert av tyskerne, og sendt til Tyskland mot sin vilje, forteller tidligere sjømann Reidar Jensen. Dermed gir han de gjenlevende slektningene ny viten om hva som egentlig skjedde med Olav Ramse etter at han plutselig forlot familien i 1941 og dro til sjøs. 17 år gamle Olav fikk valget: Gå i konsentrasjonsleir – eller dra ut i kamp. Ungguttene valgte Østfronten fremfor utryddingsleiren.

DETTE ER SAKEN

For to uker siden fikk Aftenposten tilgang til krigsfangearkiver fra sovjetiske fangeleire fra siste krig. Blant navnene på 40 norske frontkjemper som døde i fangenskap, var en sørlending; Olav Ramse.

Fædrelandsvennen fant fram til to av Olav Ramses nålevende søsken, som er bosatt i Kristiansand. Nyheten om at broren var frontkjemper og døde i russisk fangenskap kom som et sjokk på Ramses gjenlevende søsken. I over 50 år har familien trodd at Olav hadde endt sitt liv på sjøen.

Etter at Olav Ramse plutselig forlot søsken og venner en vårdag i 1941, ga han bare ett livstegn fra seg. Et brev poststempelt i Tyskland. Familien regnet med at han var gått til sjøs med tyskerne. Senere kom noen av bygdas nazister og fortalte at Olav var omkommet på sjøen.

103347

Av: HANS MARTIN SVEINDAL
og KJARTAN BJELLAND (foto)

Da Reidar Jensen (73) forrige lørdag leste Fædrelandsvennens artikkel om frontkjemperen Olav Ramse som døde i sovjetisk krigsfangeleir i mai 1945, kjente han straks igjen bildet av den unge gutten. Nå har han møtt familien og fortalt sin gripende historie.

I 50 år har Olav Ramses familie båret på en tung bær. De trodde at Olav hadde tysker-sympatier, at han reiste til sjøs med tyskerne, og at han omkom på sjøen. Først for to uker siden, 50 år senere, dukket Olav Ramses navn opp da krigsfangearkivene fra de sovjetiske krigsleirene ble offentliggjort. Fædrelandsvennen kunne da fortelle familien at Olav Ramse ble frontkjemper, og at han døde i sovjetisk fangenskap, etter å ha blitt tatt til fange på Østfronten.

Med frakt til Narvik

– Olav mønstret på i Kristiansand samtidig med meg, forteller Reidar Jensen, som da var matros. Dagen var 25. april 1941, går det fram av mønstringslistene som nå befinner seg på Statsarkivet i Kristiansand. Der er Olav Ramse innskrevet som dekksgutt, og han mønstret på bare to dager etter at han fikk sjøfartshoka. Det er med på å underbygge familiens tro på at Olav bestemte seg for å dra til sjøs nærmest på dagen.

Skipet var et norsk lastefartøy ved navn «Torridal» og tilhørte kristiansandsrederiet Ingvald Bjørneboe. «Torridal» var på vei til Narvik. Skipet var som mange andre i handelsflåten tvunget til å seile etter tyske direktiver. Men det var bare norsk mannskap på båten, forteller Jensen.

«Torridal» fraktet på denne turen bl.a. proviant, tyske militærkjøretøy og brakker til Nord-Norge.

– Olav var trivelig, humorfylt og lett å samarbeide med. Men som førsterisguttet flest ble han nok hundset litt med av mannskapet, smiler Jensen, men husker ingenting om at Olav Ramse skulle være tyskervennlig innstilt, som hans familie i over 50 år har trodd. Snarere tvert om.

– Vi likte ikke at lasten vår skulle til tyskerne. Derfor hadde vi moro med å skru ut pluggene på militærbilene og kaste dem på sjøen. Vi tappet ut bensinen av

Anlaug Ingebretsen er beveget og har vanskelig for å tro at det er sant, når hun fra sykehusegen får nye opplysninger om hva som egentlig skjedde med hennes yngste bror – 52 år etter at han forsvant.

bilene, og forsynte oss også av maten i lasterommet. Også Olav var med på disse guttestrekene, forteller Jensen.

Da båten ankom Trondheim, måtte Jensen mønstre av. Hans mor var død, og han måtte hjem til Kristiansand i begravelse. Senere fikk han vite hva som skjedde med Olav og resten av mannskapet da skipet ankom havna i Narvik.

– Tyskerne tok ødeleggelsene svært alvorlig. Soldater ble beordret ombord i mannskapet rundt, og de ble samtlig restert. Etter det jeg har fått

te, ble alle sendt til dødsleire i Tyskland, hevder Jensen.

Opplysningene har han fått fra skipets skipper, ved navn Jentoft, som også ble sendt til Tyskland.

– Jentoft overlevde konsentrasjonsleirene og kom tilbake til Kristiansand etter krigen. Han fortalte meg at mannskapet fikk en sjanse til å slippe unna leirene dersom de meldte seg til Østfronten. Etter det Jensen husker fra samtalen med Jentoft etter krigen, så var Olav Ramse den eneste fra mannskapet som tok imot tilbudet om å gå ut på slagmar-

ken – som et desperat mulighet til å unngå dødsleirene – og kanskje redde livet.

Brikkene faller på plass

Fædrelandsvennen drog sammen med Reidar Jensen på besøk til to av de gjenlevende søsknene til Olav Ramse; Birgit Brekka (75) og Anlaug Ingebretsen (89). Anlaug er innlagt på sykehus for en hofteoperasjon. Møte med Jensen ble en sterk opplevelse for de to søstrene. I 50 år har de tenkt på hva som hadde hendt med yngstebror. Nå, i løpet av

noen dager, har de fått komplett bildet av hva som skjedde etter at Olav forlot Norge i 1941.

Men det er vondt for søstrene å rippe opp i fortiden. I 50 år har de helst villet glemme. Vissheten om at deres egen bror dro i tysk tjeneste har blitt fortrent etter beste evne. Sårene er der ennå. Derfor er det smertelig. Først å få vite at Olav kjempet på Østfronten, og at han er gravlagt i russisk jord. Når de en uke senere får høre at han ble sendt til fronten mot sin vilje, vet de nesten ikke hva de skal tro.

Reidar Jensen var naturligvis

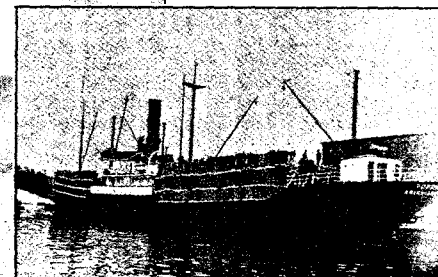
«Torridal»

Lasteskipet «Torridal» ble bygget i 1930, og tilhørte kristiansandsrederiet Ingvald Bjørneboe Rederi A/S. 9. april 1940 var det i norsk farvann, og ble dermed «konfiskert» av den tyske okkupasjonsmakten. Olav ramse mønstret på dette skipet i Kristiansand i 1941.

«Torridal», som var på 1.380 brutto reg. tonn, ble under hele krigen tvunget til å frakte varer fra Tyskland oppover langs norskekysten.

Skipet gikk uten uhell, helt til 5. april 1945, da det ble rammet av tre torpedoer fra den norske motortorpedobåten KNM Utsira. «Torridal» gikk i konvoi som skjold for tre tyske lastebåter, på vei fra Bodø til Trondheim, da det ble truffet klokken 17.19, og sank. 15 av de 18 mannskapene omkom.

De norske fartøyene som ble tvunget til å seile etter tyske direktiver, gikk som oftest i skyttelfart mellom Norge og Tyskland. Mannskapet var altoverveiende nordmenn.

«Torridal» tilhørte kristiansandsrederiet Ingvald Bjørneboe A/S.

ikke vitne til arrestasjonene i Narvik, siden han mønstret av i Trondheim, og senere flyktet til Sverige. Han kan bare referere det han har hørt av skipperen, og fra en av de andre fra mannskapet som overlevde konsentrasjonsleirene, og kom hjem til Kristiansand så nedbrutt at han døde kort tid etter krigen. Utover det har det vært vanskelig å få bekreftet historien fra annet hold.

Mønstringsprotokollen på Statsarkivet gir ikke noe annet svar enn at det under avmønstring står oppført «utlandet».

– Hadde han kommet hjem i dag, ville vi tatt imot ham med åpne armer. 89 år gamle Anlaug Ingebretsen i Kristiansand er bitter for at yngstebroren

Olav havnet på gal side under krigen. Men hun kan ikke holde tårene tilbake når hun for første gang får vite at han som 20-åring endte sitt liv i en russisk fangeleir, 20. mai 1945. Familien har helt siden krigen trodd at Olav Ramse kom bort på sjøen et par år tidligere.

Det skulle gå ufattelige 50 år før sannheten om Olav Rames død ble kjent. For hans fem gjenlevende søsken har det vært en stor belastning å vite at han gikk i tjeneste for tyskerne. Nå er det ingen mindre påkjennning å få vite sannheten om hans død, som krigsfange i en av de beryktede sovjetiske Gulag-leirene. At han var frontkjemper, var det ingen som visste.

– Hvorfor skal man rippe opp i dette nå, undres Anlaug, men kan likevel ikke skjule en viss lettelse over endelig å få visshet om hva som egentlig skjedde.

Grav nummer 9

Arkivmaterialet forteller at Olav Ramse fra Tovdal i Aust-Agder meldte seg frivillig til tysk tjeneste 5. mars 1943. Han ble infanterist i 9. kompani i SS Norske Regiment, og deltok i kampene på Østfronten. Ett år etter, 4. februar 1944, ble han tatt til fange ved Narva, like ved daværende Leningrad.

Aftenpostens korrespondent i Moskva, Halvor Tjønn, som har funnet

Olav Ramse var bare 16 år da han uten forvarsel reiste til sjøs fra Kristiansand – med kurs for Tyskland. Nylig ble hans navn funnet igjen i arkivene fra interneringsleirene i Sovjet.

Fidjelandsmannen 6/2-93

det oppsiktsvekkende materialet, forteller til Fædrelandsvennen at Olav Ramse ble internert i leir 188, som ligger i området rundt nåværende St. Petersburg. I den tiden Ramse ble tatt til fange, var det et stort slag på Kola, der mange norske frontkjemper enten mistet livet eller ble tatt til fange. Det er derfor naturlig å tro at Ramse deltok i dette slaget.

Ramse døde den 20. mai 1945, på hospital 5951. Journalen opplyser at dødsårsaken var hjertesvikt, på grunn av utmattelse. Flere steder i journalen har Ramse skrevet navnet med sin egen håndskrift. Det har vært med på å identifisere ham, siden mange av de norske navnene ofte er feil stavet av lite skrivekyndige russere. Det er også oppgitt at hans nærmeste pårørende er en søster, ved navn Anlaug, bosatt i Kristiansand.

Olav Ramse har tydeligvis fått behandling over tid, da han har en lang legejournal. Etter sin død ble Ramse gravlagt i kvadrat 6, i grav nummer 9, forteller Tjønn.

Alle disse opplysningene er totalt ukjente for hans søsken.

– I alle disse årene har vi trodd at Olav omkom på sjøen, forteller søsteren Anlaug, som i dag er bosatt i Vågsbygd.

– Olav var jo så ung. Derfor ble han narret av tyskerne, mener hun.

Reiste til sjøs

Som 16-åring reiste Olav til sjøs, uten å gi nærmere beskjed. Var plutselig bare borte. En tid senere fikk Anlaug et brev fra Olav – poststempelt i Tyskland. Brevet som hun mottok på morsdagen, var det siste livstegn som kom.

– Noen måneder senere fikk jeg besøk av et par av bygdas nazister. De

kom med beskjed om at Olav var savnet på sjøen, og leverte fra seg en pose kaffe, som «lønn» for innsatsen for det tyske riket, forteller Anlaug. Den dag i dag står den hendelsen for henne som noe av det mørkeste og bitreste hun har opplevd i sitt snart 90-årige liv. Ordet hat får en sterk betyd-

ning når Anlaug minnes den dagen.

– Men de skulle bare visst hvem jeg var, sier hun og drar for første gang en smule på smilebåndet. Som aktiv i det norske undergrunnsarbeidet hadde hun mye å skjule for nazistene og tyskerne. Men hun skjulte det så godt at selv ikke hennes søsken visste hva hun holdt på med.

I to uker skjulte hun de kjente motstandsmennene Nils Fidjeland og Kåre Heistein på låven på gårdsbruket på Fidjane, mens de bygde hytte på fjellet om nettene. Anlaugs første mann, Knut Olsen Fidjane, var også ansvarlig for å få gitt beskjed til Heistein om at han måtte flykte, da motstandsarbeidet begynte å rakne i Laudal. Heistein ble så smuglet til Sverige i en likkiste.

14 søsken

Anlaug var eldst i en søskenflokk på 14. Olav var den yngste, og var bare to år da moren døde. Familien var bosatt i Tovdal i Aust-Agder. Anlaug som var eldst, prøvde

Slike plakater lokket nordmenn til å bli frontkjemper i tysk tjeneste.

– Olav var en grei gutt. Han ble bare forledet av tyskerne, sier søsteren Anlaug Ingebretsen (89), som etter 50 år endelig har fått visshet om sin brors skjebne. At han ble frontkjemper og endte sitt liv i en sovjetisk fangeleir, har ingen i familien visst om før nå.

så godt hun kunne å forsørge søskenflokken mens faren var borte på anleggsarbeid. Etter ett år måtte hun gi opp, og klarte ikke mer. Morsrollen for seks søsken under konfirmasjonsalder ble for overveldende. Siden ble de yngste søsknene fordelt rundt hos venner og slektninger.

Olav vokste opp hos fjerne slektninger i Tovdal. Men da han var konfirmert, flyttet han inn hos Anlaug, som da hadde giftet seg og bosatt seg på Fidjane i Kristiansand. Han ville prøve å få seg arbeid i Kristiansand.

– Det var ikke lenge han ble. Vi visste at nazistene hadde fått ham med seg, og narret ham ut i elendigheten. Uten arbeid og venner, rotløs og ensom, ble han et lett bytte for påvirkning, sier Anlaug, som tror det var den viktigste årsaken til tysker-sympatien. Ingen husker nøyaktig når Olav forsvant. Det er likevel naturlig å tro at det må ha vært rundt 1942.

Det er langtfra enkelt for Anlaug å rippe opp i gamle, åpne sår som aldri blir leget. Lommeterkleet må rett som det er opp til øyekroken.

– Vi var overgitt. Men hva skulle vi gjøre, skyter søsteren Birgit Brekka (76) inn. Hun er nummer 10 i søskenflokken, og husker godt at Anlaug sa til henne like etter: «Nå har Olav reist på sjøen med tyskerne.» Men hun kan ikke med sin beste vilje forstå hvor han fikk slike «griller» i hodet. Miljøet i Tovdal var sterkt tyskerfiendtlig.

Siste glimt av broren

– Den første tiden etterpå var fryktelig. Tanken på at han hadde druknet på sjøen, var vond å bære, fortel-

FORTS. NESTE SIDE >